

Prednostne naloge potrošnikov za volitve v Evropski parlament leta 2019

ZPS ZVEZA
POTROŠNIKOV
SLOVENIJE

BEUC The European
Consumer
Organisation
The Consumer Voice in Europe

Europe 2019
keep working 2024
for **consumers**

Volitve v Evropski parlament leta 2019 bi lahko bile prelomnica za Evropsko unijo. Opredelile bodo prihodnjo usmeritev EU. Vroče teme bodo migracijska politika, varnost meja EU, njena notranja skladnost in demokratične vrednote.

Kljub temu smo prepričani, da bi morala biti potrošniška vprašanja jasno vidna na seznamu tem, ki bi jih morali oblikovalci politike bolj širiti. Državljeni EU so potrošniki in potrošnikom ni vseeno za hrano, ki jo jedo, za varnost proizvodov, ki jih kupujejo, za njihovo spletno zasebnost, za stroške zdravstvenega varstva in še veliko več.

V preteklih desetletjih je bila EU na mnogih od teh področij močna gonilna sila robustnih in ambicioznih pravil. Letalski potniki imajo več pravic, ljudje na potovanjih radi telefonirajo in brskajo po internetu, spletno nakupovanje je postalo preprosto zaradi 14-dnevne pravice do odstopnega roka, potrošniški izdelki morajo biti varni in vsi Evropejci imajo zdaj pravico, da odprejo bančni račun – to je le nekaj od zadnjih potrošniških uspehov. EU bi morala državljanom jasneje povedati, kako so njeni ukrepi vplivali na izboljšanje njihovih življenj.

EU je na razpotju in tehta svoje možnosti za prihodnost. Verjamemo, da bodo bodoči poslanci Evropskega parlamenta z uveljavljanjem EU kot vodilne na področju pravic potrošnikov gradili boljše odnose z ljudmi po vsej EU.

Evropska potrošniška organizacija (BEUC) poziva vse politične stranke, ki sodelujejo na volitvah v Evropski parlament, da potrošniška vprašanja zastavijo kot eno glavnih tem kampanje.

Želimo se osredotočiti na pet prednostnih nalog.

- 1 Umetna inteligenca mora služiti in ne škodovati potrošnikom
- 2 Potrošniški izdelki bi morali trajati dlje
- 3 Z nalepkami na živilih naj bi zdrave možnosti postale preprostejše možnosti
- 4 Zdravila morajo biti dostopna in cenovno sprejemljiva
- 5 Potrošniki ne smejo biti izpostavljeni škodljivim kemikalijam

Teh pet vprašanj pomembno vpliva na življenje ljudi – zdaj in v prihodnjih letih, zato zaslužijo pozornost novoizvoljenih evropskih zakonodajalcev. Prizadevamo si za sodelovanje s poslanci Evropskega parlamenta in za ponujanje rešitev pri iskanju potrošnikom prijaznih pristopov za soočanje s temi izzivi.

1

Umetna inteligenca (UI) mora služiti in ne škodovati potrošnikom

Zakaj je to pomembno za potrošnike

Uporaba avtomatiziranih odločitev na podlagi algoritmov za komercialne transakcije spreminja potrošniške trge in našo družbo.

Množična uporaba UI vodi k novim proizvodom in storitvam, ki obetajo večje udobje in večjo učinkovitost za potrošnike, a hkrati prinaša tudi izzive, ki zahtevajo ambiciozne odgovore. Zakonodajalci morajo poskrbeti, da bodo izdelki na trgu varni in skladni z zakonodajo. Zagotoviti morajo, da se lahko izognemo tveganjem, kot so diskriminacija, izguba zasebnosti in avtonomnosti ter pomanjkanje preglednosti.

Trenutno stanje

Evropska komisija je 25. aprila 2018 objavila Sporočilo o umetni inteligenci, v katerem določa različna področja prihodnjega delovanja EU, ki temeljijo na:

Tuttavia, il documento non propone misure concrete per affrontare le preoccupazioni dei consumatori, ad esempio riguardo agli aggiornamenti necessari di diritti, sicurezza o responsabilità obbligatori dei consumatori europei.

- (1) povečanju finančne podpore,
- (2) pripravi na socialno-ekonomske spremembe,
- (3) zagotavljanju ustreznega etičnega in pravnega okvira¹.

Vendar Sporočilo ne vsebuje nobenih konkretnih ukrepov za obravnavanje pomislekov potrošnikov, na primer glede potrebnih posodobitev s predpisi EU določenih pravic potrošnikov, varnosti in odgovornosti.

1. Poleg tega je komisija uvedla dve strokovni skupini: skupino na visoki ravni za umetno inteligenco in strokovno skupino za odgovornost za izdelke in visokotehnološko tehnologijo, ki jo je BEUC uspešno uporabil.

Naša priporočila

- Izdelki in storitve, ki temeljijo na UI, morajo biti uporabniku prijazni in skladni z zakonodajo. Še zlasti morajo spoštovati pravila varstva potrošnikov, varnosti in varstva podatkov potrošnikov v EU. Ne sme biti diskriminacije in pomanjkljive preglednosti ali pomanjkljive zasebnosti.
- Obstajati mora pravica do ugovora na postopek samodejnega odločanja (ADM) in za izpodbijanje sprejete odločitve. Uporabniki morajo imeti pravico do preglednosti nekaterih parametrov, ki so podlaga za ponudbo in na katerih temelji rezultat.
- EU mora sprejeti sodobna pravila o odgovornosti v primerih, ko potrošnike ogrožajo nevarni ali okvarjeni izdelki ter izdelki in storitve z digitalno vsebino.
- Oblikovalci politik bi morali analizirati, ali je horizontalna zakonodaja EU o varstvu potrošnikov primerna za izzive UI in podatkovnega gospodarstva. EU bi morala tudi preučiti, ali sektorski predpisi glede zdravstvenih, finančnih in energetskih storitev ustrezajo tem namenom.
- Veljati bi moralo splošno načelo, da morajo podjetja uvesti učinkovite mehanizme za nadzor uporabe podatkov UI. Revizijo ADM bi morale izvajati neodvisne tretje stranke ali posebni javni organi.

2

Potrošniški izdelki bi morali trajati dlje

Zakaj je to pomembno za potrošnike

Potrošniki se morajo spoprijemati s prezgodnjimi okvarami izdelkov, kot so tiskalniki, pametni telefoni, električne zobne ščetke, aparati za kavo in drugi naprave za gospodinjstvo, ki se po izteku garancije pokvarijo in jih ali ni mogoče hitro popraviti ali pa rezervni deli niso več na voljo. Tako imenovano »prezgodnje zastaranje« (okvarjanje) ima velike negativne posledice, tako finančne kot tudi za okolje.

Trenutno stanje

Evropska komisija je leta 2015 sprejela akcijski načrt za krožno gospodarstvo. Ta naj bi zagotavljal, da bodo izdelki zasnovani in oblikovani tako, da bodo trajali dlje in bodo lažje popravljivi. Evropski parlament je temu načrtu sledil² in pozval Evropsko komisijo, naj predlaga nove ukrepe, še zlasti v zvezi s standardizacijo in izboljšanjem zasnove izdelkov, s čimer bi zagotovili njihovo daljšo življenjsko dobo in popravljivost. Podobne ukrepe je nameraval sprejeti tudi za posodobitve programske opreme in boljše obveščanje potrošnikov o trajnosti.

Vendar se ni zgodilo nič. EU zato še vedno potrebuje resne ukrepe za podaljšanje življenjske dobe izdelkov, njihovo obnovljivost in nadgradljivost. Na žalost – in v nasprotju s ciljem politike trajnostne proizvodnje – je Evropska komisija predlagala omejitev obdobja pravnega jamstva za potrošniško blago na dve leti na celotnem območju EU.

Pomemben prispevek k izboljšanju stanja so lahko nacionalni ukrepi posameznih držav članic, kot so nižje stopnje DDV za popravila in rezervne dele. Ukrepi na območju EU pa bi morali zagotoviti boljšo zasnovo vseh izdelkov ter potrošnikom zagotoviti preproste in primerljive informacije o življenjski dobi izdelkov.

Naša priporočila

- Daljša življenjska doba in trajnost morata biti v DNK-zasnovi izdelka: današnja pravila za okoljsko primerno zasnovano izdelkov (Ecodesign) omogočajo, da so nekateri proizvodi »zeleni« že od stopnje načrtovanja naprej. Na primer: ta pravila so zagotovila, da hladilniki, pralni stroji in drugi električni gospodinjski aparati ter naprave porabijo manj energije ob enaki učinkovitosti. Tako zasnovano orodje za načrtovanje bi lahko kar najbolje izkoristili, če bi EU poleg zahtev glede porabe energije sistematično vključevala tudi zahteve glede trajnosti in daljše življenjske dobe.
- Pred nakupom je nujno zagotoviti informacije o življenjski dobi. Potrošniki morajo biti pred nakupu seznanjeni s pričakovano življenjsko dobo izdelka in s tem povezanimi stroški, možnostmi popravila in razpoložljivostjo rezervnih delov. To bi jim pomagalo izbrati bolj trajnostne izdelke, ki jim ustrezajo.
- Potrošniki potrebujejo daljše garancijske pravice. Danes je zakonsko določeno obdobje jamstva najmanj dve leti, vendar pa mora le za obdobje prvih šestih mesecev prodajalec dokazati, da izdelek ob prodaji ni bil pokvarjen. Nato se dokazovanje preusmeri na potrošnika, ki se mora precej potruditi, da uveljavi svoje pravice. Zato mora dokazno breme ostati na ramenih trgovca dve leti (kot je to Evropska komisija že navedla v svojem prvotnem predlogu v zvezi s pogodbami o prodaji opredmetenih sredstev).
- Izdelki z daljšo življenjsko dobo bi morali imeti tudi daljše pravno jamstvo. Dveletno obdobje garancije je neprimerno za naprave, kot so pralni stroji, avdiovizualne naprave ali avtomobili. Jamstva se morajo torej ujemati s pričakovano življenjsko dobo izdelka.
- Rezervni deli morajo biti bolj sistematično na voljo, dosegljivi in cenovno dostopni. Na ta način lahko potrošniki popravijo pralni stroj ali tiskalnik in jim ni treba kupiti novega. Rezervni deli in priročniki za popravilo morajo biti na voljo za obdobje, ki odraža pričakovano življenjsko dobo izdelka.
- Tudi posodobitve programske opreme morajo imeti na voljo pričakovano življenjsko dobo. Prav tako morajo biti potrošniki ob nakupu obveščeni, kako dolgo bodo na voljo posodobitve in za kakšen namen (varnost, posodobitve funkcij itd.).
- Zagotoviti je treba kibernetično varnost vseh povezanih izdelkov za njihovo pričakovano življenjsko obdobje.

3

Označevanje živil naj omogoči zdravo izbiro

Zakaj je to pomembno za potrošnike

Eden od dveh odraslih v Evropi ima prekomerno telesno težo oziroma je debel. Številke so skrb vzbujajoče predvsem pri otrocih, saj ima eden od treh prekomerno telesno težo oziroma je debel. Debelost in njeni učinki na zdravje imajo hude posledice ne samo z vidika osebnega zdravja, temveč tudi z vidika javnega zdravja in dodatne obremenitve državnih proračunov zaradi stroškov zdravstvenega varstva. Danes se potrošniki za nakup hrane in živil odločajo v nekaj sekundah, zato morajo oznake na živilih omogočati, da je zdrava izbira tudi najbolj preprosta.

Trenutno stanje

Od decembra 2016 mora biti na hrbtne strani embalaže vseh prehranskih izdelkov in brezalkoholnih pijač navedena njihova hranilna oziroma prehranska vrednost. Mnogim potrošnikom pa številke niso najbolj jasne in razumljive. Prav bi jim prišel preprostejši interpretativni element, kot je barvno kodiranje, ki bi jim pomagal pri določanju hranilne vrednosti izdelka. Žal predpisi EU o označevanju živil trenutno ne odredajo nobenega poenostavljenega načina posredovanja teh informacij potrošnikom. Državam članicam in živilskim podjetjem dopuščajo možnost, da razvijejo svoje poenostavljene sisteme označevanja hranilne vrednosti. V različnih državah članicah in/ali znotraj njih se tako danes uporabljajo različne sheme barvnega kodiranja, od katerih so nekatere bolj koristne kot druge.

Uredba o prehranskih in zdravstvenih trditvah na živilih se uporablja že od leta 2007. Na papirju si ta zakonodaja prizadeva zagotoviti, da je vsaka trditev na nalepki ali pri oglaševanju živila, povezana z zdravjem, točna in temelji na znanstvenih dokazih ter ne zavaja potrošnikov, da je živilo bolj zdravo, kot je v resnici. Vendar se v

praksi številni izdelki z visoko vsebnostjo maščob, sladkorja in/ali soli še vedno oglašujejo kot zdravju koristni, saj je EU skoraj deset let prepozna z vzpostavitvijo tako imenovanih »prehranskih profilov«. Gre za niz prehranjevalnih meril za določanje, katera živila so dovolj zdrava za oglaševanje njihovih zdravstvenih koristi.

I nostri consigli

- Vsi potrošniki v EU morajo imeti možnost zdrave izbire pred nakupom hrane oziroma živil zahvaljujoč vseevropski obvezni shemi prehranskih označb na sprednji strani embalaže z barvnim kodiranjem.
- Potrošniki ne smejo biti več zavedeni pri izbiri hrane in pijače, ki oglašujeta zdravstvene koristi kljub visoki vsebnosti maščob, sladkorja in/ali soli.

4 Zdravila morajo biti vedno na voljo in cenovno dostopna

Zakaj je to pomembno za potrošnike

Visoke cene in pomanjkanje zdravil potrošnikom v EU otežujejo dostop do ustreznega zdravljenja. Številna nova zdravila pridobijo dovoljenje za prodajo na podlagi manj obsežnih kliničnih testiranj: potrošniki, ki jim predpišejo ta zdravila, so zato lahko izpostavljeni večjim tveganjem. Čeprav varnost in učinkovitost nista zagotovljeni, ta zdravila ostajajo na trgu.

Trenutno stanje

V preteklosti je bil dostop do zdravil izziv predvsem za države v razvoju. Danes se tudi evropski potrošniki srečujejo s težavami pri dostopnosti potrebnega zdravljenja. Res je, da so na voljo številna inovativna zdravila za zdravljenje hudih oblik raka in drugih težkih bolezni, kot je hepatitis C. Vendar so njihove cene tako visoke, da morajo posamezne države dobro premisliti, ali bodo določeno zdravljenje vključile v svoj javni zdravstveni sistem ali ne. Posledično nekatera nova zdravila, ki so resnično učinkovita, številnih pacientov morda sploh ne bodo dosegla. S takšnim primerom so se srečali na Škotskem, kjer je novo zdravilo za zdravljenje raka na dojki tako drago, da vlada ne more financirati njegove uporabe v javnem zdravstvu³. V nekaterih drugih primerih so države zaradi visokih cen zdravil omejile število pacientov, upravičenih do zdravljenja⁴.

Pomemben del raziskav in razvoja novih zdravil se opravi na javnih univerzah ali prek raziskovalnih projektov, (so)financiranih z davkopačevalskim denarjem. Kljub temu se ta javni prispevek ne odraža v končnih cenah zdravil, ki jih postavlja farmacevtska industrija, kar pravzaprav pomeni, da potrošniki za zdravila plačujejo dvojno – kot davkopačevalci in nato še kot pacienti.

3. <https://www.commonspace.scot/articles/12974/holding-patients-lives-ransom-scottish-cancer-patients-call-government-intervention>

4. Na primer v Italiji, kjer je bila začetna cena zdravila za hepatitis C 80.000 evrov na posamezno zdravljenje.

Kljub visokim cenam zdravil pacienti še vedno ne morejo biti vedno prepričani o učinkovitosti novih metod zdravljenja. Številnim novim zdravilom je uporaba odobrena na podlagi omejenih podatkov, pod pogojem, da bo industrija potrebne podatke zbrala takoj, ko bodo pacienti nova zdravila začeli uporabljati. Žal tak način ne daje zadostnih rezultatov, bodisi ker industrija sploh ne zbira podatkov, ko je zdravilo že v uporabi, bodisi zbrani rezultati ne potrdijo obljubljenega učinka zdravil.

Naša priporočila

- Sprejetje evropske zakonodaje, ki bi zagotovila boljše sodelovanje pri postopkih ocenjevanja zdravstvenih tehnologij za identifikacijo najvarnejših in klinično najbolj učinkovitih načinov zdravljenja, kar bi posledično znižalo cene zdravil.
- Sprememba evropske direktive o preglednosti tako, da bi farmacevtskim družbam nalagala dolžnost zagotoviti vse pomembne klinične informacije, na podlagi katerih bi države določale cene in sprejemale odločitve o uporabi posameznega zdravila v javnem zdravstvenem sistemu.
- Določitev pravil za dodaten nadzor in zagotovitev varnosti pacientov, ki uporabljajo zdravila »zgodnjega dostopa«, na enaki ravni, kot so je deležni pacienti med kliničnim testiranjem zdravil.
- Številna zdravila, pogosto razvita tudi z javnimi sredstvi, pozneje niso na voljo ali pa so cenovno nedostopna. Evropska unija bi morala kot pogoj za uporabo javnih sredstev pri razvoju zdravil postaviti njihovo dostopnost in razpoložljivost.

5 Potrošniki ne smejo biti izpostavljeni škodljivim kemikalijam

Zakaj je to pomembno za potrošnike

Število ljudi s kroničnimi in hudimi boleznimi, kot so rak, bolezn srca in ožilja, težave s plodnostjo, debelost in alergije, v EU narašča. Čeprav ima Evropska unija ambiciozen načrt ravnanja s kemikalijam, se številne znajdejo v potrošniških izdelkih in so tudi redko nadzorovane. Testiranja, ki jih izvajamo potrošniške organizacije, članice BEUC, tako pogosto razkrijejo prisotnost škodljivih kemikalij v izdelkih, s katerimi so potrošniki redno in dlje časa v tesnem stiku, kot so oblačila, čevlji, igrače in izdelki za nego otrok, kozmetika, higienski izdelki in številni drugi. Dejstvo je, da bi se lahko škodljivim kemikalijam izognili, saj so te le v nekaterih (in ne v vseh) testiranih izdelkih, kar pomeni, da so alternative že dostopne.

Trenutno stanje

Evropska unija ima najnaprednejši in najambicioznejši okvir za ravnanje s kemikalijami. Zakonodaja EU na primer samodejno prepoveduje uporabo kemikalij v kozmetičnih izdelkih, igračah in (plastični) živilski embalaži, ki lahko povzročijo raka, spremenijo DNK ali škodijo organom za reprodukcijo. Zahvaljujoč uredbi REACH je EU tudi preusmerila dokazno breme z javnih organov na podjetja, ki proizvajajo in uporabljajo kemikalije (tako imenovano načelo »ni podatkov, ni trga«). Leta 2017 je EU prva na svetu sprejela pravno opredelitev endokrinih motilcev, s čimer je utrla pot za zapoznelo odzivanje zakonodajalcev oziroma zakonodaje na te škodljive kemikalije.

Kljub tem pomembnim dosežkom pa za večino potrošniških izdelkov ni strogih določb o kemikalijah. Obsežna študija Evropske komisije je pred kratkim ugotovila⁵ da je »zakonodaja, ki preprečuje prisotnost strupenih snovi v izdelkih (kjer je to mogoče), razpršena in ni niti sistematična niti dosledna ter se nanaša na redke snovi in izdelke, pa še te s številnimi izjemami«. Kjer pravila so, pa je uveljavljanje prepovedi pogosto šibko in neenakomerno.

5. <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/89fbbb74-969c-11e7-b92d-01aa75ed71a1/language-en>

Nedavni skupni projekt EU⁶ je pokazal, da je ena od petih igrac vsebovala nevarne ftalate – kljub prepovedi, ki velja že skoraj dve desetletji. Znatno delež drugih testiranih potrošniških izdelkov je vseboval toksične kovine ali druge prepovedane kemikalije, za katere je znano, da škodijo zdravju. Potrošniki se pogosto ne zavedajo, katere kemikalije so v določenih proizvodih in kako se jim izogniti. Toda potrošniki so zaskrbljeni: v raziskavi Eurobarometer leta 2017 je 84 odstotkov Evropejcev poročalo o zaskrbljenosti glede kemikalij v vsakodnevnih izdelkih, leta 2014 pa 43 odstotkov. Potrošniki poleg tega poročajo, da nimajo informacij o kemikalijah v izdelkih, ki jih kupijo: raziskava iz leta 2014 je na primer pokazala, da večina ljudi (39 odstotkov) želi več informacij o vplivu kemikalij, ki se uporabljajo v vsakodnevnih izdelkih, na zdravje.

I nostri consigli

- Izdelki za otroke (otroški vozički, igralne preproge in podobno) ne smejo vsebovati rakotvornih kemikalij.
- Nujno je sprejetje zakonodaje EU za določitev omejitev kemikalij v higienskih izdelkih (npr. pleničke).
- Zakonodaja EU je posodobljena, da bi upoštevala našo celostno izpostavljenost («koktajl kemikalij»). Največje mejne vrednosti se ne smejo nanašati le na posamezno snov, temveč je treba upoštevati, da so potrošniki hkrati izpostavljeni številnim drugim snovem.
- Potrošniki naj dobijo natančne, lahke razumljive in zanesljive informacije o kemikalijah v izdelkih, ki jih kupijo, in sicer z jasnimi in objektivnimi označevanjem.

Europe 2019
keep working 2024
for consumers

